

Bartoš, Lubomír

[Alarcos Llorach, Emilio. *Fonología española*]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1957, vol. 6, iss. A5, pp. 137-138

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100665>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

zakreslují oblasti se shodným významem. Hranice mezi takovýmito oblastmi nazval prof. Dieth „isosémy“.

J. Pačesová

Emilio Alarcos Llorach: Fonología española (2.^a ed.) Madrid 1954, Editorial Gredos. 226 stran.

Autor, který již uveřejnil studie i z jiných oblastí jazykovědy (*Gramática estructural, Morfología histórica española*), zabývá se v této knize fonologickým systémem španělštiny. Rozděluje svou práci v podstatě na dvě části. Prvá pojednává o fonologii všeobecně, zahrnující nejnovější názory, ke kterým dospěl především R. Jakobson, ve fonologii diachronické pak A. Martinet. Ve druhé části se Alarcos zaměřuje speciálně na fonologii španělštiny, čerpaje z prací některých svých předchůdců (A. Alonso, T. Navarro, S. Gili Gaya).

Oběma částem předchází úvod, v němž je podána definice fonologie, její rozdělení na fonologii synchronickou a diachronickou, dále na fonologii slova a věty a určen jejich předmět zkoumání. Rovněž se zde zmiňuje autor o rozdílech mezi fonologií a fonetikou.

Nebudu se blíže zabývat prvou částí knihy, v níž se mluví o fonologii všeobecně, zmíním se však alespoň stručně o problematice, která je v ní obsažena. V oddíle věnovaném fonologii synchronické zaujímá převážnou část fonologie slova. Autor zde shrnuje některé obecné poznatky o fonémech, klasifikaci fonologických opozic z různých hledisek, korelacích, neutralizaci, kombinaci fonémů, atd. Po zásadním rozdělení fonémů na 4 typy — a) vokály, b) konsonanty, c) likvidy d) glotály (rás a aspirované *h*) — rozbírá pak podrobně každý typ zvlášť. Oddíl pojednávající o fonologii diachronické je mnohem méně obsažnější než první. Setkáme se tu s názory o příčinách změn, o externích a interních faktorech, již tyto změny podmiňují, fonologisaci, defonologisaci a transfonologisaci. Tato první část, nepřinášející v podstatě nic nového, pouze shrnuje dosavadní výsledky a má být jakousi přípravou pro část druhou — fonologii španělštiny.

Jádrum knihy je její druhá polovina, obsahující fonologický pohled na dnešní španělštinu zbavenou všech dialektismů a vulgarismů, a to se zřetelem jen na fonologii slova, kdežto fonologie věty tu řešena není. Alarcos si všímá nejdříve španělských fonémů a rozděluje je na fonémy vokalické a fonémy konsonantické. Fonémy vokalické se podle něho vzájemně liší jednak stupněm otevřenosti, jednak pozicí mluvních orgánů (jazyka a rtů). Španělské vokály mohou mít trojí stupeň otevřenosti a dvojí typ lokalizace, platný však jen pro dva stupně menší otevřenosti. Je tedy možné uspořádat španělské vokály do systému trojúhelníkového:

U I
 O E
 A

Na tomto základě přistupuje autor k rozboru fonetických realizací vokálů a zjišťuje, že i když se jednotlivé vokály různé realizují, (na př. *a* palatální a *a* velární), nelze je považovat za odlišné fonémy. Podotýká však, že u některých dialektů se tu jeví tendence k fonologisaci. Jako důkaz uvádí dialekt, v nichž se ztrácí koncove *-s* a následkem toho se předcházející *e* nebo *o* fonologisuje (*él bjéne/tú bjéne, djó-él/djú — Dios*). Neméně zajímavý je problém diftongů (stoupavých i klesavých), u nichž může být s hlediska fonologického sporné, zda jsou monofonematičtější nebo zda jsou kombinací dvou různých fonémů. V případě, že bychom tyto diftongy považovali za kombinaci dvou fonémů, mohli bychom si položit další otázku: Je zavřenější prvek (nazývaný polosamohláskou nebo polosouhláskou) nezávislým fonémem nebo jen variantou příslušné samohlásky? Alarcos, odvolávaje se na některé zásady Trubeckého, tvrdí, že diftongy ve španělštině jsou kombinacemi dvou fonémů, a že zavřenější prvek je jen kombinační variantou té či oné samohlásky. Stejný poznatek platí podle něho i pro triftongy.

Další kapitola mluví o fonémech konsonantických, které tvoří systém čtvercový. Alarcos je zařazuje do 5 základních serií: a) likvidy, b) nasály, c) znělé, d) frikativy, e) oklusivy; a třídí je takto:

a) líquidas: l, ʎ, r, ʀ	} sordas } orales } no líquidas
b) nasales: m, n, ñ	
c) sonoras: b, d, y, g	
d) fricativas: f, θ, s, x	
e) oclusivas: p, t, ç, k	

Zvláštní pozornosti zasluhuje stát o frekvenci fonémů. Touto otázkou se již zabývali Zipf a Rogers (*Archives Néerlandaises de Phonétique Expérimentale* 1939, XV, 111–147) a v po-

slední době Tomáš Navarro (Estudios de fonología española, Syracuse 1946), vycházejíce však spíše s hlediska fonetického. Alarcos nás seznamuje s čísly, ke kterým dospěl a porovnává je s výsledky Zifpa a Rogerse i Navarra. Nebude bez zajímavosti uvést několik těchto čísel: Vokály se podílejí 47,3 % a konsonanty 52,7 % na celkovém počtu fonémů. Vokály podle frekvence následují za sebou v tomto pořadí: a (13,7 %), e (12,6 %), o (10,3 %), i (8,6 %), u (2,1 %). Z 52,7 % fonémů konsonantických připadá 12,8 % na likvidy a 39,9 % na ostatní fonémy jeho schématu, z nichž pak 9,1 % tvoří „nasales“, a 30,8 % „orales“. Z konsonantů dosahuje nejvyššího procenta výskytu s (8 %).

Ve srovnání s jinými románskými jazyky vidíme, že španělština má nejvyšší počet vokalic-
kých fonémů (italština 47 % vokálů: 53 % konsonantů, portugálština 46 % : 54 %, franština 44 % : 56 %). — Tyto údaje jsou ve shodě s čísly, která uvádí B. Hála—M. Sovák v knize Hlas, řeč, sluch, 3. v., Praha 1955, str. 253. (Pro srovnání s češtinou viz pojednání V. Mazlové: Jak se projevuje zvuková stránka češtiny v hláskových statistikách; Naše řeč 30, 1946, 101 n.)

Distinktivní funkci ve španělštině neplní jen fonémy. Podobnou funkci zastávají i některé prvky prosodické, z nichž prvofadou úlohu hraje přízvuk. Prosodiemem (nejmenším fonématickým celkem, který může nést přízvuk) je slabika a v ní je nositelem přízvuku vždy foném vokalic-
ký. Postavení kulminační slabiky v různých slovech bývá rozličné, omezuje se však jen na tři poslední slabiky. Ostatní prosodické prvky (tono, entonación, duración) jsou ve fonologii slova bezvýznamné. Uplatnění nacházejí jen ve fonologii věty.

V závěrečné kapitole o diachronické fonologii španělštiny vychází autor z fonématického o
systému vulgární latiny, který byl podkladem pro další stadia vývoje španělštiny až ke konečné normě, ustálivší se v 17. století.

Závěrem je nutno říci, že Alarcosova kniha znamená velký přínos pro linguistiku, která jí byla obohacena novými pohledy na problematiku španělštiny. Velmi cenný je také soupis bibliografie, ukončující každou kapitolu. Jsou v něm hojně zastoupeny i práce týkající se fonologie českého jazyka.

Lubomír Bartoš

Le français élémentaire? Non. Paris, Editions sociales 1955, 113 str.

Je to soubor článků pokrokových francouzských linguistů s Marcelem Cohenem v čele, odsuzující pokus o zjednodušení franštiny, k němuž došlo z podnětu francouzské komise UNESCO a za plné podpory francouzského ministerstva výchovy.

M. Cohen po vzoru Brunotovy kritiky akademické mluvnice „Observations sur la Grammaire de l'Académie française“ cituje úryvky z oficiální publikace „Le français élémentaire“ (Ministère de l'Education nationale — Centre national de documentation, Paris 1954) a glosuje je nejen jako zkušený jazykovědec, který má znamenitý smysl pro praxi a nedá se oklamat žádnou frází, ale i jako bystrý debatér, jenž dovede mistrně užívat ironie a satirických sřehů. Nemilosrdně odkrývá nejen nedopatření a omyly, na př. tvrzení, že Racinův slovník má jen 1200 slov, ale i různé jiné slabiny oficiální publikace, jichž si namnoze sami autoři byli vědomi, jak je patrné z jejich opatrné stylisace, na kterou Cohen vrhá ostré světlo. — Pochybuje především o vhodnosti sebraného materiálu (na magnetofonické pásky bylo zachyceno 163 rozhovorů o 312000 slovech) i o jeho zpracování. Kritisuje volbu slov i jejich počet. Za minimum pokládá 2000 slov a navrhuje, jak do tohoto počtu doplnit oněch 1374 slov pojatých do „français élémentaire“. — Právem se pozastavuje nad vynecháním některých „pomocných“ slov (*pis, pire, moindre, nul, aucun*), samostatných zájmen přivlastňovacích, minulého infinitivu, *passé simple*, jakož i imperfekta a *plusquamperfekta* subjunctivu. Nesouhlasí ovšem ani s tím, že se užívání kondicionálu omezuje jen na souvětí podmínečná, užívání subjunctivu rovněž jen na nejčastější případy (nemá se učit o subjunctivu ve větách hlavních) a užívání některých tvarů jen na určitá spojení, na př. *novel* jen na spojení *novel an*. — Závěrem Cohen soudí, že uvedená publikace by mohla sloužit nejvýše za podklad k diskusím, které by se mohly ukázat plodnými pro příští práce.

Druhoh důležitou částí naší brožury je úvaha Guy Serbata o pojetí mluvnice v navrhovaném systému elementární franštiny. Zdůrazňuje, že není správné zakládat vyučování řeči jen na průzkumu řeči mluvené, neboť tato protiintelektualistická tendence opomíjí právě nejvytříbenější formu jazyka, totiž spisovný jazyk. „Petit negro“, jak nazývá elementární franštinu, neumožní tedy náležité porozumění řeči novin a literárních děl. — Serbat vytýká zvláště, že bylo opominuto odvozování, užívání vztažných zájmen v nepřímých pádech a jiné důležité věci. Trochu přehnaný se mi zdá jeho požadavek 3000—4000 slov, jimž prý se žák snadno naučí za dobu, kterou je nutno věnovat zvládnutí žádané mluvnické látky.

V třetím článku, jehož autor není uveden, se zdůrazňuje, že ani řeč dětí ani hovorový jazyk nemůže representovat celý systém francouzského jazyka, nýbrž může být jen jeho znetvořeným obrazem. Okleštěného jazyka lze užit pro dorozumění při cestování po cizích zemích a do jistě